

НАПРЯМ 7. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Потелешенко Петро Володимирович

кандидат технічних наук, здобувач ступеня доктора наук

Воєнної академії імені Євгенія Березняка

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-324-1-31>

АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВИХ ВИТРАТ І ВИГОД В УПРАВЛІННІ ОБОРОННИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ: ПЕРЕВАГИ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Безпрецедентні соціальні та інші видатки спричиняють величезні проблеми у збалансуванні державних бюджетів для урядів майже всіх країн світу. Їх політичний істеблішмент намагається виконати чисельні передвиборчі обіцянки щодо першочергового фінансування витрат на охорону здоров'я, соціальні допомоги, державні пенсії та програми допомоги по безробіттю.

Оскільки найбільшою дискреційною статтею в національних бюджетах виступають військові витрати, вони регулярно стають предметом дискусій щодо можливостей їх оптимізації.

Оборона країни в економічній літературі загалом розглядається як суверенна функція держави, а військові витрати трактуються як своєрідна категорія державних витрат. Основними джерелами фінансування військових витрат є податки, державні запозичення та інфляція. У випадку захоплення територій та інших військових трофеїв, фінансування військ може здійснюватися за рахунок переможених, однак історичний досвід свідчить, що його максимальні обсяги досягали 12% від необхідної суми. Крім цих

джерел фінансування, у деяких країнах значну частку у загальних витратах становить міжнародна допомога [1, с. 33].

Разом з цим, військові витрати кардинально відрізняються від інших і у цьому зв'язку досить точним є твердження, що «...різні види державних витрат (наприклад, у розвиток державної інфраструктури, досліджень і розробок, а також в освіту, які нерідко розглядаються як суспільні товари, які мають позитивний вплив на економічне зростання) мають гетерогенний вплив на економічне зростання. Втім в умовах деформації формального й фактичного наповнення поняття «війна», а відтак способів її упередження й зростання витрат на підтримання миру, розглянуті підходи не відповідають сучасним запитам на достовірність отриманих теоретичних висновків» [2, с. 12].

Маючи серйозні бюджетні обмеження і невизначене середовище загроз, представники оборонного відомства в усьому світі постійно стикаються з нагальною необхідністю приймати термінові рішення щодо вибору між конкретними проектами (інфраструктура, медицина, житло для військових, навчання тощо) чи необхідності розвитку військових програм (новітні системи озброєння – безпілотні літальні апарати, зв'язок, бронетехніка, кіберзахист тощо). У цьому випадку аналіз військових витрат та вигод пропонує дієвий набір аналітичних інструментів для підвищення прозорості та ефективності критично важливих оборонних рішень. Зокрема, аналіз військових витрат та вигод дозволяє провести ранжування взаємовиключних портфелів проектів чи військових програм. Алгоритм аналізу повинен передбачати такі основні етапи:

- визначення ключових осіб, які приймають рішення, а також інших зацікавлених сторін з уточненням їх цілей, завдань, уподобань, можливих фінансових обмежень;

- структурування проблеми та визначення можливих альтернатив, що сприятимуть досягненню цілей і задовольнятимуть прийнятим обмеженням;

- визначення необхідного ресурсу часу для проведення аналізу;

- поетапна оцінка витрат на кожну альтернативу для конкретно визначеного періоду часу;
- прогнозна оцінка вигод для кожної альтернативи. У випадку, коли вигоди не мають грошового виразу, рекомендується аналогічна програма з найвищою вартістю на теперішній час;
- оцінка невизначеності та аналіз чутливості (визначення залежності результируючих показників від зміни ключових параметрів);
- підготовка звіту за результатами аналізу (побудова рейтингів проектів чи програм, виходячи із зроблених ключових припущень);
- обґрунтування рекомендацій.

Аналіз військових витрат і вигод вимагає також розробки відповідних прогнозних показників та побудови економетричних моделей. При цьому, базовий концепт «аналіз витрат» слід використовувати у широкому розумінні – він мусить включати не лише процеси оцінки вартості проекту, але й процедури отримання, обробки необхідної інформації та розгляду різного роду ризиків [3, с. 5].

Окремо слід зупинитися на методичних труднощах, які характерні для процесу оцінювання результатів діяльності сектору безпеки і оборони, оскільки він вимагає проведення аналізу складного набору змінних, пов'язаних із загрозами національній безпеці, управлінням ризиками, включаючи ті, яким вдалося запобігти. Приватні ринки, надаючи характеристики вигоди, апелюють до показників продажів, продуктивності праці, прибутковості тощо. Для продукції оборонного сектору формулювання точних показників вигоди неможливе априорі – ми можемо точно оцінити лише оборонні ресурси. У зв'язку з цим актуалізується питання щодо інформативності показників щорічного оборонного бюджету в частині оцінки його ефективності та результативності військових витрат.

Виходячи з основ класичної економічної теорії, можна було б сподіватися, що функція суспільного добробуту сама визначатиме переваги продукції оборонного сектору чи цивільного виробництва, однак на практиці ця концепція виглядає досить проблематичною,

оскільки вигоди від оборони виступають базовими характеристиками суспільного блага. Одним з найбільш релевантних способів виявлення переваг щодо конкретних суспільних благ та послуг вважаються демократичні вибори, однак у нашому випадку вони можуть виявитися ненадійними і неточними. Це пояснюється тим, що, як правило, вибори передбачають голосування за конкретну політичну партію, програма якої носить загальний характер (часто популістський), де оборонні бюджети і політика безпеки часто розпорочені в широкій політичній платформі. Тому можна погодитися з тим, що основна проблема є наслідком ситуації, коли «...економічна модель передбачає максимізуючу поведінку з боку індивідів, в той час як більшість агентів можуть бути пристосуванцями, готовими задовольнятися прийнятними рішеннями, які не є оптимальними [4, с. 411]. Очевидно, що основним аргументом тут є те, що оборона повинна виступати одним головних суспільних благ, яке є неконкурентним беззаперечним.

Таким чином, незважаючи на ряд обмежень методичного характеру, застосування інструментарію аналізу витрат і вигод надає унікальні можливості щодо трансформації національних збройних сил в ефективні, дієві і підзвітні безпекові формування. Застосування методики аналізу військових витрат і вигод ще не набуло масового характеру, однак широко використовується на національних рівнях в процесах: формування стратегії національної безпеки; планування політики воєнних закупівель; обґрунтування критично важливих інвестицій.

Література:

1. Сохацький О.Ю. Макроекономічні ефекти військових витрат у відкритих економіках: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії : 292(056) – міжнародні економічні відносини. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 251 с.

2. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Критичний аналіз теоретичних підходів до встановлення макроекономічних ефектів військових витрат. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. DOI: https://doi.org/10.32702/2307_2105-2019.11.13

3. Forsyth P. Using CBA and CGE in Investment and Policy Evaluation: a Synthesis, Submission to the Productivity Commission Inquiry into Public Infrastructure. Clayton, 2014. 17 p. (Preprint. Monash University). URL: <https://www.pc.gov.au/inquiries/completed/infrastructure/submissions/submissions-test2/submission-counter/subdr117-infrastructure-attachment1.pdf> (дата звернення: 28.09.2023).

4. Hartley K. The Case for Defence. *Defence and Peace Economics*. 2010. No. 21(5–6). P. 409–426.